

**Ankara İstiklâl Mahkemesi
(1920-1922)
(5 Ekim 1920 -
31 Temmuz 1922)**

**The Ankara Independence
Tribunal (1920-1922)
(5 October 1920 -
31 July 1922)**

Cansu Karakuş

Ankara İstiklâl Mahkemesi (1920-1922) (5 Ekim 1920- 31 Temmuz 1922)

*Cansu Karakuş**

Özet

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalandı. Mütareke hükümlerine dayanan İtilaf devletleri, Anadolu'yu işgal etmeye başladı. İşgallere karşı direniş gösteren Anadolu halkı bunlara tepki olarak cemiyetler kurdu ve bu işgallerin haksız olduğunu savundu. Kuvâ-yı Milliye birliklerinin etkili olduğu bu dönemde başarılar elde edildi. Ardından düzenli orduya geçildi. Ankara ve çevresinde bu olaylar yaşanırken 23 Nisan 1920'de TBMM açıldı. Meclis açıldıktan sonra ele aldığı önemli problemlerin başında asker kaçakları geliyordu. Millî Mücadele yıllarında artan asker firarlarını önlemek için İstiklâl mahkemeleri kuruldu. Sonraki dönemde mahkemelerin görev ve yetkileri artırıldı. İstiklâl mahkemeleri, asker kaçakları, bozgunculuk, casusluk gibi davalara baktı. Bu mahkemelerden biri de Ankara İstiklâl Mahkemesiydi. 5 Ekim 1920'de göreve başlayan mahkeme iki yıl boyunca görevde kaldı. Görevde kaldığı süre boyunca Mustafa Sagir'in casusluk davası, Ali İhsan Sabis Paşa'nın davası, Damat Ferit ve beraberindekilerin giyaben yargılanması, Çerkes Ethem ve Yeşil Ordu Cemiyeti gibi davalara baktı. Bu davaların yargılamalarını gerçekleştirdi. Bu çalışma bu dönemde kurulan mahkemelerden Ankara İstiklâl Mahkemesinin ilk dönemini esas almaktadır. Meclis Zabıt Cerideleri, İstiklâl Mahkemesi Kataloğu, basın ve dönemin İstiklâl Mahkemesi üyelerinin tanıklıkları ekseninde Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin ilk dönemi anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler

İstiklâl Mahkemeleri, Ankara İstiklâl Mahkemesi, İhsan (Eryavuz) Bey, Kılıç Ali, Mustafa Sagir Hüseyin Bey (Gökçelik), Cevdet Bey (İzrap)

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, cansu_karakus19[at]hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8241-2962

The Ankara Independence Tribunal (1920-1922) (5 October 1920 - 31 July 1922)

Abstract

Armistice of Mondros was signed in October 30, 1918. Based on the terms of the armistice, the Entente states began to occupy Anatolia. The people of Anatolia, who showed resistance against the occupations, established societies in reaction to these occupations and argued that these occupations were unjust. Successes were achieved in this period when the Kuvâ-ı Millîye troops were effective. Then the regular army was established. While these incidents were taking place in and around Ankara, on April 23, 1920, Parliament was inaugurated. One of the most important problems that the parliament addressed after its opening was deserters. To prevent the increasing number of desertions during the years of the National Struggle, İstiklâl Courts were established. In the following period, the duties and powers of the courts were increased. The İstiklâl Courts dealt with cases such as deserters, subversion and espionage. One of these courts was the Ankara İstiklâl Court. Inaugurated on October 5, 1920, the Court remained in office for two years. During its tenure, the court heard cases such as Mustafa Sagir's espionage case, Ali İhsan Sabis Pasha's case, the trial in absentia of Damat Ferit and his associates, Circassian Ethem, and the Green Army Society. This study is based on the first period of the Ankara İstiklâl Court. Parliament Minutes of the proceedings, the catalog of the Independence Court, the press, and the Independence Court of the period The first period of the Ankara Independence Court is described through the testimonies of its members. Minutes of the Parliament, the catalog of the İstiklâl Court, the press, and the testimonies of the members of the İstiklâl Court of the period, the first period of the Ankara İstiklâl Court is described on its axis.

Keywords

İstiklâl Courts, Ankara İstiklâl Courts, Mr. İhsan (Eryavuz), Kılıç Ali, Mustafa Sagir Mr. Hüseyin (Gökçelik), Mr. Cevdet (İzrap)

1. Giriş

Millî Mücadele yıllarında önemli problemlerden biri asker kaçaklarıydı. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan görüşmeler sonucunda Meclis, asker kaçaklarını yargılamak ve bunların önüne geçmek için bazı bölgelerde İstiklâl mahkemeleri kurulmasına karar verdi. Bu dönemde kurulan mahkemelerden biri Ankara İstiklâl Mahkemesiydi. 5 Ekim 1920'de göreve başlayan mahkeme, asker kaçakları davalarına baktı ancak zamanla yetkileri genişletildi. Asker kaçaklarının yanı sıra, casusluk, bozgunculuk gibi suçların davaları ile ilgilendi. Aynı zamanda çeşitli siyasi davaları da inceleyen mahkeme en uzun süre görev yapan İstiklâl mahkemelerinden biri oldu. Mahkeme 31 Temmuz 1922 tarihine kadar görev yaptı.

Ankara İstiklâl Mahkemesinin ilk döneminin ele alındığı makalede, Ergün Aybars'ın *İstiklâl Mahkemesi* eseri kullanılırken, çalışmada Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan (Eryavuz) Bey'in hatıraları da ilk kez yer aldı. Mustafa Sagir davası mahkeme evrakından incelendi.

Konu ile ilgili yeterli çalışmanın olmadığı Ankara İstiklâl Mahkemesinin ilk dönemi ile ilgili literatürdeki bilgilerin de kısıtlı olduğu göz önünde tutularak, Ankara İstiklâl Mahkemesinin ilk dönemi ile ilgili yeni bilgiler ortaya konulmuştur.

1.1. İstiklâl Mahkemelerinin Kuruluşu

Mondros Mütarekesi'nin ardından Osmanlı'da işgaller başladı ve iç karışıklıklarla, asker firarları arttı. Bu iç karışıklıkların ve firarların önüne geçmek için kurulan özel yetkili mahkemelere İstiklâl mahkemeleri adı verildi.

8 Eylül 1920 tarihli Meclis oturumunda, İstiklâl mahkemesi ile ilgili kanun görüşüldü. Buna göre, İstiklâl mahkemelerinin üç kişiden oluşacağı ve başkanlarının olacağı dile getirilirken, başkanının asker kökenli (cihet-i askeriye) olacağına bilgisi verildi.¹

11 Eylül günündeki oturumda ise Saruhan mebusu Refik Şevket Bey'in hazırladığı tahrir Meclis gündemine geldi. Refik Şevket Bey'in hazırladığı "Cephe Firarileri Hakkında Kanun" ile birlikte İstiklâl mahkemelerinin görevleri belirlendi. Buna göre, İstiklâl mahkemelerinin kararları kesindi ve mahkemenin emirlerine uymayanlar yargılanacaktı.²

Bu dönemde kurulan mahkemelerden biri de Ankara İstiklâl Mahkemesiydi.

¹ TBMMZC,8.9.1336, C. 4, s.25 vd.

² TBMMZC,11.9.1336, C. 4, s.87

1.2. Ankara İstiklâl Mahkemesi (1920-1922)

Ankara İstiklâl Mahkemesi üyelerinin seçimi İstanbul mebusu Selahattin Bey'in verdiği takdir neticesinde yapıldı.³ Yapılan seçimlerde, oylamaya 144 kişi katıldı. Ancak yeterli çoğunluk sağlanamadığı için, çoğunluğu sağlayan mebuslardan 6'sı İstiklâl mahkemesi üyeleri olarak görevlendirildi.⁴ Daha sonra bu isimlere 15 mebus daha katıldı.

Ankara İstiklâl Mahkemesi için yapılan oylamada Ayıntap mebusu Kılıç Ali Bey'e 58 oy, Cebelibereket mebusu İhsan Bey'e 45 oy, Elaziz mebusu Hüseyin Bey'e 41 oy, Kütahya mebusu Cevdet Bey'e ise 61 oy verildi.⁵

Seçimler sonrasında 27 Eylül günü toplanan İstiklâl mahkemeleri üyeleri bir çalışma programı oluşturdu. Beyannameler hazırlandı ve mahkeme heyetlerinin görev yapacağı bölgelere gönderildi. Beyannamede, İstiklâl Mahkemesi Kanunu'nun maddelerine yer verildi.⁶ Kanunda; askerden firar edenlerin, firara teşvik edenlerin ve firarilere iltimas gösterenlerin, firarileri saklayanların, Sevr Antlaşması'nı kabul edenlerin, TBMM'nin haberi olmadan düşmanla görüşenlerin, düşmana bilgi verenlerin yargılanacağı ifade ediliyordu.

Mahkemelerin kararları kesindi ve temyiz yoluyla itiraz söz konusu değildi. Mahkemeler, TBMM'ye bağlıydı ve kararlarından sorumlu değildi. Seyyar olan mahkemeler, davanın olduğu bölgeye giderek yargılamayı halka açık bir şekilde yapardı.

İstiklâl mahkemeleri üyeleri maaş alırdı. Ankara İstiklâl Mahkemesi Başkanı İhsan Bey, üyeler, Hüseyin Bey ve Kılıç Ali Bey 10 bin 800, Başkâtip Rıza Bey 7 bin 548, Zabıt Kâtibi Sırrı Bey 5 bin 298, Kâtip Hüsnü Bey 3 bin 846, Odacı Bekir Ağa ise 1500 kuruş maaş alıyordu.

2. Meclisin Gündeminde Ankara İstiklâl Mahkemesi

Ankara İstiklâl Mahkemesi 5 Ekim 1920 tarihinde göreve başladı ve görev alanı içerisinde yer alan asker kaçakları, eşkıya, soyguncu, casus, asi, vatan haini gibi suçluların yargılamalarını gerçekleştirdi.

Mahkeme, 11 Ekim 1920 tarihinde Meclise, casusluk ve vatana ihanetle suçlanan kişilerin, divanharplerden gönderilen evraklarının iade edilip edilmeyeceğini soran bir tezkere gönderdi. Mahkeme Reisi İhsan Bey, casusluk ve vatana ihanetle suçlanan ve yargılanan bazı dosyaların ellerine ulaştığını, bu dosyaların bazılarının divanharplerden bazılarının ise bidayet mahkemelerinden geldiğini dile getiriyordu.⁷

³ TBMMZC,16.9.1336, C. 4, s.157

⁴ İstiklâl Mahkemesi üyeliğine seçilen 6 isim: Saruhan Mebusu Necati Bey, Saruhan Mebusu Refik Şevket (İnce) Bey, Biga Mebusu Hamid Bey, Çankırı (Kangırı) Mebusu Tefik Efendi, Eskişehir Mebusu Hüseyin Sami Bey, Bursa Mebusu Muhiddin Baha (Pars) Bey. Ayrıntılı bilgi için Bkz. TBMMZC, 21.9.1336, C. 4, s.239

⁵ Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1975, s. 73

⁶ İstiklâl Mahkemeleri Beyannamesi için bkz. Kılıç Ali, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, der., Hulusi Turgut, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020 s. 366 vd.

⁷ TBMMZC, 11.10.1336, C. 5, s.11

Bu tezkere Ankara İstiklâl Mahkemesinin Meclise gönderdiği ilk tezkereydi.

Aynı oturumda söz alan Cebelibereket Mebusu İhsan (Eryavuz) Bey Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne gelen davalar ilgili şu açıklamayı yaptı:

"...Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne birçok deavi geliyor. Bidayet mahkemesi müddeiumumiliği bize havale ediyor. Bir kısmı divanı harplerden geliyor. Onlar da böyle, arzettiğim gibi, kısmen başlamış kısmen ilerlemiş bize havale olunuyor. Hâlbuki bu divanıharplerin bir kısmı lağvolunmuş"⁸

Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan Bey ve Ayıntap Mebusu Kılıç Ali Bey imzasıyla 2 Aralık 1920'de Meclise bir takrir geldi. Bu takrirden, üç kişi olan Ankara İstiklâl Mahkemesi üyelerinden birinin hasta olduğu ve görevini yerine getirmekte zorlandığı dile getirilirken mahkemeye bir üye daha seçilmesi istenmekteydi.⁹

Aralık ayının son günlerinde Yozgat Mebusu Feyyaz Ali Bey'in Yozgat'ta teşkil edilen divanı harp ile ilgili hazırladığı takrir gündeme geldi. Feyyaz Ali Bey, bu divanı harbin Müdafaa-i Milliye Vekâleti ve Ankara İstiklâl Mahkemesine sorulmasını istedi. Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan Bey, 30 Aralık günü Meclise gönderdiği yazıyla bu soruya yanıt verdi. İhsan Bey yazısında; Ankara İstiklâl Mahkemesinin ekimde göreve başladığını ve davaya konu olan evrakların kurumlar tarafından verildiğini söyledi. Ankara İstiklâl Mahkemesinin çalışma bölgesinde böyle bir divanıharbin çalıştığından mahkemenin haberdar olmadığını sözlerine ekledi.¹⁰ 3 Ocak 1921 tarihli Meclis oturumunda bu konu yeniden gündeme geldi ve Mecliste bulunan Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan Bey, konuyu Müdafaa-i Milliye Vekâletine bildirdiklerini ve bu davaların Ankara İstiklâl Mahkemesine devredileceğini söyledi.

Meclisin gündeminde İstiklâl mahkemelerinin yeni görev bölgelerinin tayini vardı. 8 Ocak 1921 tarihinde İstiklâl mahkemelerinin yeni görev bölgeleri ilan edildi. Buna göre, Ankara İstiklâl Mahkemesi Ankara, Kırşehir, Yozgat ve Çorum'dan sorumlu oldu.¹¹

Şubat ayında İstiklâl mahkemeleri gündemdeki yerini koruyordu. 17 Şubat 1921 tarihli Meclis oturumunda alınan kararlar Ankara İstiklâl Mahkemesi haricindeki diğer tüm mahkemeler lağvedildi.¹² Ancak asayişsizliğin ve asker kaçaklarının artması ile birlikte Ağustos 1921'de dört İstiklâl mahkemesi daha kuruldu.

Ertesi yıl mahkemenin yetkilerinde düzenlemelere gidildi. 27 Temmuz 1922'de Encümen-i Mahsusa tarafından "İstiklâl Mahkemeleri Hakkında Kanun" hazırlandı. Bu kanunla birlikte hâkimlerin yetkileri kısıtlandı, savcılarının yetkileri arttırıldı. "İstiklâl

⁸ TBMMZC, 11.10.1336, C. 5, s.13

⁹ TBMMZC, 2.12.1336, C. 6, s.182

¹⁰ TBMMZC, 30.12.1336, C. 6, s.96

¹¹ TBMMZC, 8.1.1337, C. 7, s.216

¹² TBMMZC, 17.2.1337, C. 8, s.269

Mehakimi Kanunu" 31 Temmuz 1922'de kabul edildi. 16 maddeden oluşan kanunla idam kararlarının Meclis onayından geçmesi şartı getirildi. Aynı zamanda mahkemelere itiraz edebilme hakkı verildi. Aynı gün Ankara İstiklâl Mahkemesinin görevi de sona erdi.¹³

Ankara İstiklâl Mahkemesinin iki yıllık karar dökümü 31 Temmuz'da yayınlandı. Buna göre, mahkemeye görev yaptığı sürede 13 bin 96 sanık getirildi. Bu sanıklardan 470'i beraat ederken, 108 kişiye idam, 279 yüzüne karşı idam, 48 kişiye ise yokluğunda idam kararı verildi. Kalebent ve kürek cezası 48 isme verilirken, değnek, para ve çeşitli cezalar verilen kişilerin sayısı ise 12 bin 137 oldu. Bununla birlikte ceza verilen suçlar ise şunlardı: asker kaçağı 450 isim, vatana ihanetten 189 kişi, casusluktan 30, şüpheli şahıs olmaktan 27 kişi, isyan çıkarmaktan 29, rüşvet almak ve eşkıyalıktan 32 kişi, katl ve hırsızlıktan 37 isim, düşmana katılma ve düşmana hizmet etmekten ise 21 kişi cezalandırıldı.¹⁴ İdam edilenlerin 28'i ise Rum ve Ermeni asıllıydı.¹⁵

3. Mahkemenin Baktığı Davalar

3.1. Damat Ferit ve Beraberindekilerin Gıyaben İdama Mahkûm Edilmesi

1922 yılına kadar görev yapan Ankara İstiklâl Mahkemesi asker kaçakları dışında siyasi davalara da baktı. Bunlar arasında, Sevr Antlaşması'nı imzalayan Sadrazam Damat Ferit Paşa ile âyandan Hadi Paşa, Rıza Tevfik Bey ve Bern Sefiri Reşat Halis Bey'in gıyaben idama mahkûm edilmesi yer almaktaydı. Sevr Antlaşması'nı imzaladıkları ve düşmanın işgaline zemin hazırladıkları için Ceza Kanunu ve Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na göre bu kişiler gıyaben idama mahkûm edildiler.

Ankara İstiklâl Mahkemesinin ilk kanuni işlemi 7 Ekim 1920'de Damat Ferit ve beraberindekilerin gıyaben yargılanmasıdır. Yargılananlar arasında Damat Ferit Paşa, âyandan Hadi Bey, Rıza Tevfik Bey ve Reşat Halis Bey yer almaktadır.¹⁶

3.2. Kuvâ-yı İnzibâtiye Ordusu

Süleyman Şefik Paşa'nın komuta ettiği Kuvâ-yı İnzibâtiye de Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından yargılandı. Bu orduya katılanlardan yakalananlar mahkemede yargılanıp idama mahkûm edilirken, yakalanamayanlar gıyaben idam cezasına çarptırıldı. Bunlardan Mahmut Kamil Bey suçlu bulunarak askerlikten uzaklaştırıldı ve Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun ikinci maddesine göre idama mahkûm edildi. Zeki Bey ise cinayet suçu sabit görülmediği için 10 sene kürek cezasına çarptırıldı.¹⁷

¹³ Kılıç Ali, *Kılıç Ali'nin Anıları*, s. 379.

¹⁴ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s.558.

¹⁵ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s.108.

¹⁶ Gıyaben yargılama kararı için Bkz. Kılıç Ali, *Kılıç Ali'nin Anıları*, s. 381.

¹⁷ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s. 84.

3.3. Çerkes Ethem

Millî Mücadele döneminde yararlılık gösteren Çerkes Ethem, akabinde düzenli orduya katılmak istemedi. Yunan safına geçen Çerkes Ethem konusu da Ankara İstiklâl Mahkemesinin görüştüğü davalardan oldu.

9 Mayıs 1921'de verilen kararlarla vatana ihanet suçları sabit görülen Çerkes Ethem ve yanındakiler gıyaben idama mahkûm edildi.¹⁸ Çerkes Ethem'in Kurmay Başkanlığını üstlenen Yüzbaşı Halil Efendi yargılananlar arasındaydı. TBMM Hükûmetini devirerek yeni bir hükûmet kurmak istediği belirtilen Yüzbaşı Halil Efendi'ye idam cezası verildi. 21 Mayıs günü cezası infaz edildi.¹⁹

Mahkeme, 4 Haziran 1921'de Çerkes Ethem ile birlikte isyana katılan İhtiyat Asteğmeni Hasan'ı suçlu buldu ve idam edilmesine karar verdi. Kararda, İhtiyat Asteğmeni Hasan'ın Çerkes Ethem'den aldığı mektuplarla Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmet Efe'yi isyana kışkırttığı dile getirildi.²⁰

3.4. Yeşil Ordu Cemiyeti Davası

Millî Mücadele yıllarında Anadolu'da birtakım gizli örgütler de kurulmuştu. Bu örgütlerin başında Yeşil Ordu Cemiyeti, Gizli Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası gelmekteydi.

Yeşil Ordu Cemiyeti kurucuları arasında Şeyh Servet, Muhittin Baha, Hüsrev Sami, Eyüp Sabri, Dr. Mustafa, Hakkı Behiç, Adnan ve Hamdi Beyler yer alıyordu. Cemiyet, Mustafa Kemal Paşa'nın savaş sorumlusu olduğunu ve sulh düşmanı olduğu yönünde propaganda yürütüyordu. Bu faaliyetler Mustafa Kemal Paşa'nın rahatsız olmasına sebep oldu. Çerkes Ethem kuvvetlerinin ortadan kaldırılması ve Moskova Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Mustafa Kemal Paşa, cemiyetin faaliyetlerinin incelenmesini istedi. Bu konuda Ankara İstiklâl Mahkemesi görevlendirildi.²¹

Yeni Dünya Gazetesi sahibi Arif Oruç 12 Ocak günü tutuklandı. Ankara İstiklâl Mahkemesindeki sorgusu başladı. Arif Bey mahkemede komünist olduğunu ve barış sağlandıktan sonra sınıflar arasında adaletin sağlanabileceğini dile getirdi. Bir sonraki sorguda, Arif Bey'e hükûmet aleyhine yazı yazmak için Çerkes Ethem'den para aldığı konusundaki suçlama soruldu. Arif Bey bu suçlamayı reddetti. Aynı sorguda Eskişehir işçilerine yönelik hazırlanan bildiriye matbaada bastırıldığı suçlamasını da kabul etmedi.²²

¹⁸ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s. 86.

¹⁹ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s. 89; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s.538.

²⁰ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.594.

²¹ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s. 91 vd.

²² Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.365.

Öte yandan mahkeme, Tokat Mebusu Nâzım Bey ve arkadaşlarının dokunulmazlıklarının kaldırılmasını istedi. 21 Mart 1921 tarihli Meclisin gizli oturumunda mebûsların dokunulmazlıkları kaldırıldı.

Yargılamalar 9 Mayıs 1921'e kadar devam etti. Yargılamalar sonucunda, Tokat Mebusu Nâzım Bey, Baytar Binbaşı Hacı oğlu Salih Efendi ve Matbuat Müdürlüğü memurlarından Ziyetullah-ı Nuşirevan 15 sene kürek cezasına çarptırıldı. Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi ve Afyon Mebusu Şükrü Bey ceza almazken, Yeni Dünya Gazetesi başyazarı Arif Oruç Bey, hükûmetin önerdiği yerde zorunlu ikamete tabi tutuldu.²³

Meclisin 12 Mayıs 1921 tarihli oturumunda Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan Bey'in Ankara İstiklâl Mahkemesinin aldığı kararlar hakkındaki tavrı görüşüldü. Takrirde, Tokat Mebusu Nâzım Bey, Kanun-u Cezayi Umumi'nin 46. maddesi ve Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun ikinci maddesine istinaden on beş sene süreyle kürek cezasına çarptırıldı.²⁴ Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi ile Karahisar-ı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey sorumlu tutulmayarak beraat ettiler.

3.5. Ali İhsan Sabis Davası

1882 yılında İstanbul'da doğan Ali İhsan (Sabis) Paşa, 1901'de Mühendishane-i Berr-i Hümayun'u 1904 yılında ise Erkan-ı Harbiye Mektebi'ni tamamladı. 31 Mart Olayı'nda İstanbul'a gelen Harekât Ordusu'nda yer aldı. Balkan Savaşları'nda Çatalca Muharebeleri'nde görev aldı. I. Dünya Savaşı yıllarında Enver Paşa tarafından Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Birinci Şube Müdürlüğüne getirildi. Savaş başlayınca III. Ordu Komutanlığına atandı ve Kafkas Cephesi'nde görev yaptı. Kendisine Sabis Muharebesi'ndeki başarılarından dolayı gümüş liyakat ve imtiyaz madalyası verildi. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada Musul'da Altıncı Ordu Komutanlığında görevliydi. İngilizler, Mütareke'nin 7. maddesine göre şehrin teslim edilmesini istedi. Ali İhsan Sabis Paşa ise İngilizlere karşı Musul'u savundu ve İngiliz ilerleyişini engellemeye çalıştı.²⁵

Mütareke döneminde Malta'ya sürgüne gönderilen Ali İhsan Paşa, Malta'dan kaçarak Anadolu'ya geldi. Garp Cephesi Komutanlığına bağlı I. Ordu Komutanlığı görevini üstlendi.²⁶ Ancak I. Ordu'ya verilecek subaylar konusunda İsmet Paşa ile anlaşmazlık yaşadı. Bu anlaşmazlıktan dolayı görevinden azledildi. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle 3 Temmuz 1922 tarihinde Ankara İstiklâl Mahkemesine verildi. 19 Haziran günü Birinci Ordu Komutanlığı görevinden alındı. 20 Temmuz'da ise Ali İhsan Sabis Paşa için yeni bir mahkeme kurulması kararlaştırıldı.²⁷

²³ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s.94; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.362.

²⁴ *TBMMZC*, 12.5.1337, C. 10, s.285 vd.

²⁵ Biyografik metin, kaynak: Zekeriya Türkmen, "Ali İhsan Sabis", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008.

²⁶ *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Zekeriya Türkmen, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2008, "Ali İhsan Sabis" maddesi.

²⁷ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.506.

Dönemin Ankara İstiklâl Mahkemesi üyesi Kılıç Ali, anılarında İsmet Paşa ile Ali İhsan Paşa arasındaki anlaşmazlığı şu sözlerle anlattı:

“(...) Kumandanlık görevini üstlendikten sonra her fırsatta İsmet Paşa’yı eleştirmeye başlamıştı. Verilen emirleri eksiksiz yerine getiriyor ama İsmet Paşa’yı eleştirmeden de duramıyordu. Bu arada İsmet Paşa’ya birtakım güçlükler çıkarıyordu. Bu nedenle cephe kumandanı ile araları açılmıştı. Sonunda İsmet Paşa dayanamamış, verdiği emirlere itaat etmediği ve asları, üstleri aleyhine tahrik ettiği gerekçesiyle Ali İhsan Paşa’yı İstiklâl Mahkemesine sevk ederek, yargılanmasını ve cezalandırılmasını istemişti”²⁸

Ancak I. Ordu’nun bölgesine giden mahkeme heyeti incelediği dosyada ceza olabilecek bir konu bulamadı. Bunun üzerine dosyayı iade eden heyet, Ankara’ya geri döndü.

3.6. Bozgunculuk

Millî Mücadele’yi olumsuz etkileyen konulardan biri de Türkler ile yerli Rumların ordu içindeki ve ordu dışındaki yıkıcı faaliyetleriydi. Bu faaliyetler askerin moralinin bozulmasına ve ayaklanmalara sebep oluyordu. Bundan ötürü bozgunculuk ve cephe gerisindeki bu olaylar İstiklâl mahkemelerinin ilgilendiği konulardandı. Ordunun moralini bozan faaliyetlerde bulunan ve Yunan ordusuna yardım ettiği sabit olanların cezaları 10-15 sene hapis cezası, suçu sabitse idamdı.²⁹

Yunanlılarla iş birliği yapmaktan ve hilafet ordusuna katılmaktan suçlu bulunan Saffet Nezih Bey’e 21 Haziran 1921’de idam cezası verildi.³⁰ Ertesi gün Koyunpazarı’nda idam edildi.

Ankara İstiklâl Mahkemesi, 30 Temmuz’da Seyitgazi’de yargılanan Rumlardan 28 kişinin idam edilmesini kararlaştırdı. Bu kişiler vatana ihanet suçundan Karaoğlan Çarşısı’nda asıldı.³¹

Yunan amaçlarına hizmet etmekle suçlanan Papaz İstasyos, 4 Temmuz 1922’de Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından tutuklandı. Savaş sona erene kadar Erzurum’da oturma cezası verildi.³²

3.7. Yolsuzluk ve Görevi Kötüye Kullanma

Devletin parasını zimmetine geçiren veya görevini bırakıp kaçan kişiler de İstiklâl mahkemesi tarafından yargılandı. Bu suçları işleyenlere görevden tard, hapis ve halka teşhir gibi cezalar verildi. Görevini kötüye kullananlara 50 değnek darp cezası veriliyordu. Suçu sabit görülmeyenler beraat ederken, aldığı emre rağmen cephaneyi düşmana bırakan ve kaçan kişiler 10-15 yıl kürek ile cezalandırılıyordu.

²⁸ Kılıç Ali, *Kılıç Ali’nin Anıları*, s. 387.

²⁹ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s. 94.

³⁰ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV*, s.579.

³¹ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV*, s.631.

³² Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.508.

İzmir'in işgali sırasında din ve milliyetini değiştirerek, Yunanlılara yardım eden Şevket Bey'in davası 12 Mart 1921'de sonuçlandı. Venizelos Nakriyos adıyla anılan Şevket Bey, Yunanlılara casusluk yapmaktan suçlu bulundu ve ölüm cezasına çarptırıldı.³³

3.8. Hırsızlık

Ordu içindeki hırsızlığı büyük bir tehlike olarak gören Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, askerî birlikleri bu konuda uyardı. Hırsızlıklara karşı idam cezasının verilmesini önerdi. Ankara İstiklâl Mahkemesi ise bu suçu tard, hapis cezası, kürek cezası ile cezalandırıyordu. Hırsızlık suçuna idam cezası vermiyordu.³⁴

3.9. Soygunculuk

Mahkemenin baktığı önemli suçlardan biri de soygunculuktu. Soygunculuk suçunun yanında adam kaçıрма, saldırı, cinayet gibi suçlara idam cezası veriliyordu. Suçu sabit görülmeyenler beraat ederken, suça yardım edenler ise cezalandırılıyordu.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde 9 Ekim günü bir bildiri yayınlandı. Ankara İstiklâl Mahkemesinin gönderdiği bildiri de; halktan zorla erzak ve hayvan alan kişilerin yargılanacağı ifade ediliyordu.³⁵

Ankara'ya bağlı Bünyan Köyü'nün muhtarı Veli Çavuş, 23 Ekim günü Ankara İstiklâl Mahkemesine dilekçe ile başvurdu. Veli Çavuş dilekçesinde, köylüye kötü davranan ve arpalarına haksız yere el koyan jandarmanın cezalandırılmasını istiyordu. Bunlar arasında Jandarma Yüzbaşı Nuri, Hasan ve Hikmet Çavuşlar vardı. Mahkeme, bu dilekçeyi inceledi ve sanıklara 16 Kasım günü kürek cezası verdi.³⁶

3.10. Casusluk

Ankara İstiklâl Mahkemesi, casusluk faaliyetinde bulunanların davalarına da baktı. Bu davalar arasında Mustafa Sagir önemli yer tuttu.

3.10.1. Kemal Cenani Bey

Kemal Cenani Bey'in yargılaması 24 Temmuz 1921'de sonuçlandı. Mahkeme, Kemal Cenani Bey'i İstanbul'da İngilizlere casusluk yaptığı suçlamasıyla yargıladı. Yargılama sonucunda bu suça ilişkin kesin kanıt bulunamadı. Savaş sonuna kadar hükûmet tarafından gösterilen yerde oturması kararlaştırıldı.³⁷

3.10.2. Ahmet İhsan

Sevr Antlaşması'nın imzalandığı gün Antalya Limanı'na gelen gemiden Mısırlı bir diş doktoru olan Ahmet İhsan Bey indi. Şüphelenilen Ahmet İhsan Bey, yakalanarak Ankara'ya gönderildi. Ankara'da hapsedildi. Ahmet İhsan Bey, Dr. Adnan Bey'e bir

³³ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.445.

³⁴ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s.104.

³⁵ *Hâkimiyet-i Milliye* "Adilane Bir Karar", 9 Teşrinvevel 1921.

³⁶ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV*, s.115; Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s.105.

³⁷ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV*, s.624.

mektup yazdı ve haksız yere hapsedildiğini, serbest bırakılmasını istedi. Suçsuz olduğuna dair Dr. Rıza Nur Bey'i şahit gösterdi. Şahit gösterilen Rıza Nur, I. Dünya Savaşı'nda Ahmet İhsan Bey'in İngilizlere casusluk yaptığını ancak Ahmet İhsan Bey'in casusluğu konusunda bilgi sahibi olmadığını da sözlerine ekledi. Soruşturma sonucunda casusluk suçundan idama mahkûm edildi ve 13-14 Ekim 1920 gecesi idam edildi.³⁸

3.10.3. Şükrü Nasuh

Ankara İstiklâl Mahkemesi, Urfa eski mebusu Şükrü Nasuh Bey'in İngiliz ve Fransızlara casusluk yaptığından şüphelendi. Mahkeme, 4 Ocak 1921'de aldığı kararla Şükrü Nasuh Bey'in kurtuluş mücadelesi sona erene kadar Erzurum Kalesi'nde tutulmasını kararlaştırdı.³⁹

3.10.4. Mustafa Sagir

Millî Mücadele Dönemi'nde asılan ilk yabancı casus Mustafa Sagir'di. Hint Hilafet Komitesi üyesi olduğunu ve yardımda bulunacağını söyleyen Mustafa Sagir, İstanbul'dan Ankara'ya doğru yola çıktı. Kemalettin Sami Paşa ile Ankara'ya ulaştı. Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekilerle tanıştı.

Ankara İstiklâl Mahkemesine gitmek üzere yola çıkan İhsan Bey Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı üzerine Meclise döndü. Mustafa Kemal Paşa, Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan Bey ile görüştü. Görüşmede Mustafa Kemal Paşa, İhsan Bey'e Mustafa Sagir'in tesadüf eseri olarak buraya kadar geldiğini söyleyerek, "... () bu kadar çok ve birbirini takip eden güzel tesadüflere sen ne dersin?"⁴⁰ dedi. Mustafa Sagir'den şüphelendiğini ifade etti. İhsan Bey ise şunları söyledi:

"Bu kadar güzel ve müspet tesadüflere imkân vermek İngilizler için cidden inanılmaz şeyler. Demek ki Londra'daki İngilizler makamlarından başlayarak, İstanbul'daki servislerine kadar hepsi, mutlak bir gaflet içinde... Amma bu kadar aşırı bir gafletle dünya nasıl idare edilir bilmiyorum." İhsan Bey'in bu sözlerinin ardından Mustafa Kemal Paşa, "İhsan Beyefendi... Bu zat suspecttir. (Fr. şüpheli) Zannediyorum ki neticede mahkemenizin önüne çıkacaktır." dedi.

Dönemin Ankara İstiklâl Mahkemesi üyesi Kılıç Ali Bey ise anılarında Mustafa Sagir'i şu sözlerle anlattı:

"Mustafa Sagir, Ankara'ya geliyordu. Gazi Paşa, Sagir'i karşılamakla bizzat beni görevlendirdi. Aynı arabaya binerek kendisini Büyük Millet Meclisi binasına getirdim. Orada hemen Gazi ile buluştu. Görüşme yarım saat kadar bile sürmedi. Mustafa Sagir, Gazi'nin yanından çıktı ve kendisine ayrılan Hürriyet Oteli'ne götürüldü. O ayrıldıktan

³⁸ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, s.97; Kılıç Ali, *Kılıç Ali'nin Anıları*, s. 402.

³⁹ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.352.

⁴⁰ İhsan Eryavuz, "Millî Mücadelede, Ankara İstiklâl Mahkemesinin astığı ilk yabancı suikasdçı", *Tarih Konuşuyor*, 1/2 (1964), s.124.

sonra Gazi'nin yanına girdim. Gazi'nin gözü Mustafa Sagir'i tutmamıştı. Sözlerinden ve görüşlerinden hiç de memnun görünmüyordu. İzlenimlerini sorduğumda bana şu cevabı verdi:

"Dikkatli olmalı! Mükemmel bir casustur!"⁴¹

Ankara İstiklâl Mahkemesi 6 Ocak 1921 tarihinde verdiği kararlarla şüpheli davranışlarda bulunan Mustafa Sagir'in, İngiliz casusluğundan sanık olduğunu bildirdi. Çelişkili ifadeleri nedeniyle gözetim altında tutulmasına karar verildi.⁴² Mustafa Sagir, görünüşte Ankara'nın lehine yazılar yazıyordu. Görünmez mürekkeple yazdığı mektuplar ele geçirilince 1 Mayıs'ta yargılanmaya başladı.

Mustafa Sagir, Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan Bey ile görüşmek istedi. İhsan Bey ile görüşen Mustafa Sagir, İngilizlerin hangi konuda bilgi istediğini anlattı. Buna göre, İngilizler gönderdiği mektupta Mustafa Sagir'e; Şeyh Sunusi'nin Ankara'da olup olmadığını, Mustafa Kemal Paşa'nın oturduğu yer ile korumalarının bulunduğu yer arasında ne kadar mesafe olduğunu soruyordu. İngilizler mektuplarda, Mustafa Kemal Paşa'nın şoförünün hangi millettten olduğunu, gezmeye çıktığında hangi yoldan gittiğini, bindiği otomobilin markasını ve modelini öğrenmek istiyordu.

Görüşmede, Mustafa Sagir, İhsan Bey'e şunları söyledi:

"İngilizlerin size hususi düşmanlıkları olamaz. Ben elinizdeyim. Bana istediğinizi yapabilirsiniz. Amma beni öldürmekten size bir fayda gelmez. Fakat benim Londra'da sizin tahmin ettiğinizden büyük bir mevkim vardır. İngilizleri sizin lehinize çevirmekte şahsen rol oynarım. İsterseniz bir tecrübe ediniz."⁴³

3.10.4.1. Birinci Duruşma (1 Mayıs 1921)

Mustafa Sagir'in ilk duruşması 1 Mayıs 1921'de başladı. İstinaf Mahkemesi salonunda öğleden sonra saat 13.00'da başlayan duruşmada yargıçlar kurulunda Cebelibereket Mebusu İhsan Bey, Gaziantep Mebusu Kılıç Ali Bey ve Elaziz Mebusu Hüseyin Bey yer alıyordu.⁴⁴ Duruşmada Mustafa Sagir'in yanı sıra, Bahriye Mülazımı Mehmet Ali Bey ve *İleri* gazetesi yazarlarından Ferit Cavit Bey yer aldı.⁴⁵ Davada konuşan Ferit Cavit'in sözleri, Mustafa Sagir'in İstanbul'la haberleşmesine yardım ettiğini ortaya koyuyordu. Diğer yandan duruşmada Fransızlardan para aldığı anlaşılan Ferit Cavit Bey'in hem İngilizlere yardım ettiği hem de Fransızlardan para aldığı gözler önüne seriliyordu.

⁴¹ Kılıç Ali, *Kılıç Ali'nin Anıları*, s. 393.

⁴² Sarihan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.354.

⁴³ Eryavuz, "Millî Mücadelede, Ankara İstiklâl Mahkemesinin astığı ilk yabancı suikasdçı", s.125.

⁴⁴ Sabahattin Özel, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve Diğerleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 227.

⁴⁵ TBMM Arşivi, *İstiklâl Mahkemeleri Kataloğu Mustafa Sagir Dosyası*, Belge No: 15362, Gömlek No: 2 IM-T2- K031 D528-1 G002-0001

3.10.4.2. İkinci Duruşma (4 Mayıs 1921)

İkinci duruşmada Mustafa Sagir ve Ferit Cavit Bey'in yargılamasına devam edildi. Bahriye Mülazımı Mehmet Ali Bey, Binbaşı Rıza Bey ve Mütেকait Kaymakam Aziz Bey de duruşmada hazır bulundu.⁴⁶ Bu duruşmada Mustafa Sagir'in kimliği de soruldu. Sagir, Gerçek adının Mustafa Sagir olduğunu ancak Likıs da denildiğini sözlerine ekledi. Mahkeme heyeti, Londra Dışişleri Bakanlığının kendisini nasıl bildiğini sordu. Mustafa Sagir olarak bildiklerini ancak Likıs adını da kullandıklarını söyledi.⁴⁷

Duruşmada mahkeme üyeleri, Mustafa Sagir'e İngiliz Muhipleri Cemiyeti ve cemiyetin amaçları ile ilgili soru sordu. Mustafa Sagir, cemiyet üyelerinden Sait Molla ve Damat Ferit Paşa'nın İngilizlerden para aldığını söyledi. Cemiyetin kurulmasının hata olduğunu sözlerine ekledi.⁴⁸ Halife Ordusunun İngilizler tarafından desteklendiğini dile getiren Mustafa Sagir, bu ordu için hükûmetin İngiltere'den 2 milyon istediğini söyledi.

Mahkeme devam ederken başkan İhsan Bey, duruşmadakilere Mustafa Sagir'i ne zamandır tanıdıklarını, Sagir'in Ankara'ya neden geldiği hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını sordu. Devamında İstanbul'da Türk ve Hint Dostluk Cemiyeti'nin teşkil edildiğini ve bu cemiyeti kimlerin teşkil ettiği sorusunu sözlerine ekledi.⁴⁹ Bu komitenin Anadolu'da kaç şubesinin olduğu sorusunu sordu. "Ankara Hükûmetinden bu komitenin varlığını haberdar ettiniz mi?" şeklinde bir soruyu da gündeme getirdi.

3.10.4.3. Üçüncü Duruşma (8 Mayıs 1921)

Üçüncü duruşmada Dâhiliye Vekili Dr. Adnan (Adıvar) Bey'in ifadesine başvuruldu. Mustafa Sagir'den kuşkulananarak kovuşturma başlatan Dr. Adnan Bey, Mustafa Sagir'i suçüstü yakalattı. Mahkemede konuşan Adnan Bey, Mustafa Sagir'in konuşmalarında İngilizlerden hiç bahsetmediğini ve Sagir'in kendisiyle uzun uzadıya konuşmak istemediğini dile getirdi. Hindistan'a seyahat eden Adnan Bey, Mustafa Sagir'in tanıdıklarından selam getirerek güven kazanmaya çalıştığını söyledi.

Görüşmede Adnan Bey'in dikkatini çeken konular vardı. Mustafa Sagir, Hintlilere göre daha güzel Türkçe konuşuyordu. Almanya'da öğrenim görmüştü. Almanca biliyordu. Kabine üyeleri ile sık temas etmekten çekiniyordu. Nitekim bu durum, Kılıç Ali'nin de dikkatini çekmişti. Mahkeme üyesi Kılıç Ali anılarında Mustafa Sagir'in çok kişi ile görüştüğünü ancak asıl ilişki kurması gereken kişilerle görüşmediğini dile getirmekteydi.⁵⁰

⁴⁶ TBMM Arşivi, a.g.b

⁴⁷ Özel, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve diğerleri*, s.270.

⁴⁸ Özel, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve diğerleri*, s.291.

⁴⁹ TBMM Arşivi, *İstiklâl Mahkemeleri Kataloğu Mustafa Sagir Dosyası*, Belge No: 15366, Gömlek No: 12, IM-T2- K031 D528-2 G033-0002

⁵⁰ Kılıç Ali, *Kılıç Ali'nin Anıları*, s. 393.

İstanbul'daki İngiliz Gizli Teşkilatı hakkında bilgi veren Mustafa Sagir, teşkilatın başkanının Albay Nelson olduğunu ve maiyetinde birçok kişinin yer aldığını söyledi. Mustafa Sagir, sorgusunda İngilizlerin, Türkler ile Ruslar arasındaki ilişkileri öğrenmeyi istediğini dile getirdi. Ankara Hükûmetindeki iki komutan arasında anlaşmazlık çıkarsa İngilizlerin yarım milyon vereceğini de sözlerine ekledi.⁵¹

3.10.4.4. Dördüncü Duruşma (14 Mayıs 1921)

Mustafa Sagir davasının dördüncü duruşmasında Mustafa Sagir'in İran Konsolosluğundaki faaliyetleri soruldu. Albay Nelson'un mektubunda zikredilen İzzet Osman Bey sorgulandı. Şeyh Ahmet Sunusi ile beraber bulunmasının nedenleri üzerinde duruldu.⁵²

Duruşmada sabık Bağdat Belediye Reisi Osman İzzet Bey ve Ferit Cavit Bey de yer aldı.⁵³

3.10.4.5. Beşinci Duruşma (18 Mayıs 1921)

Davanın son duruşmasında Mustafa Sagir, Osman İzzet ve Ferit Cavit Beyler'in yazılı savunmalarını vermeleri istendi.

Duruşmada Mustafa Sagir'e vatan hainliği ve casusluk suçlaması yöneltildi. Mustafa Sagir bu soruya verdiği cevapta; " (...) Bendeniz vatana ihanetle itham edilemem. Çünkü bu toprakta büyümedim. Bu toprakta doğmadım. Yalnız bir Müslümanlık bağı vardır. Bu Müslümanlık bağı hiçbir zaman kesilemez. Bendeniz Türkiye'nin yetiştirmesi değilim. Yalnız vatan haini Ferit Paşa olabilir. Çünkü o bu toprakta büyüdü, bu toprakta doğdu."⁵⁴ sözlerini sarf etti.

Mustafa Sagir davası, 1 Mayıs 1921'de başladı. Beş duruşma sürdü. Mustafa Sagir verdiği ifadeyi İngilizce olarak yazdı.⁵⁵ Bu ifade Türkçeye çevrildi. Ankara İstiklâl Mahkemesi 23 Mayıs 1921'de kararını verdi. İstiklâl mahkemesi kayıtlarında⁵⁶ babasının adının Zekeriya olduğu, mesleğinin İran'da İngiliz Konsolosu olduğu belirtildi. Casusluktan suçlu bulunduğu ve idam cezası verildiği notu düşüldü. Ertesi gün idam edildi.⁵⁷ Ferit Cavit Bey'e, müebbet kürek, İzzet Osman Bey'e ise kalebentlik cezası verildi.⁵⁸ Mustafa Sagir'e verilen ceza ittifakla alınırken, Ferit Cavit Bey ve İzzet Osman Bey'e verilen cezalar oy birliği ile kararlaştırıldı.

⁵¹ Özel, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve diğerleri*, s.316.

⁵² Özel, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve diğerleri*, s.333.

⁵³ TBMM Arşivi, *İstiklâl Mahkemeleri Kataloğu Mustafa Sagir Dosyası*, Belge No: 15362, Gömlek No: 2, IM-T2- K031 D528-1 G002-0001

⁵⁴ Özel, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve diğerleri*, s.369.

⁵⁵ İstiklâl Mahkemesi evrakında Mustafa Sagir'in ifadesi yer almaktadır. 30 sayfa İngilizce metin olan ifade aynı zamanda Türkçe'ye de çevrildi ve mahkeme evrakında yer aldı. TBMM Arşivi, *İstiklâl Mahkemeleri Kataloğu Mustafa Sagir Dosyası*, IM- T2- K031 D528-2 G037-0001

⁵⁶ TBMM Arşivi, *İstiklâl Mahkemeleri Kataloğu Mustafa Sagir Dosyası*, Karar No: 583, Esas No: 368.

⁵⁷ "Mustafa Sagir dün asıldı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Mayıs 1921; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, s.541

⁵⁸ Kararın metni için bkz. Kılıç Ali, *Kılıç Ali'nin Anıları*, s.399 vd.

İdam edilmeden önce İngiliz Konsolosluđuna bir mektup yazan Mustafa Sagir, son anına kadar İngiltere'ye sadık kaldığını ve tüm söylediklerinin yalan olduğunu dile getirdi.⁵⁹

Ankara İstiklâl Mahkemesinin hakkında idam kararı verdiği ve bu kararın infaz edildiği ilk yabancı Mustafa Sagir'di.

4. Sonuç

TBMM, 23 Nisan 1920'de açıldı. Asker kaçaklarının artışıının önüne geçmek isteyen Meclis, özel yetkili mahkemeler olan İstiklâl mahkemelerinin kurulmasını istedi.

Meclisteki görüşmeler neticesinde "İstiklâl Mehakimi Kanunu" kabul edildi. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde İstiklâl mahkemeleri kuruldu. Seyyar olan bu mahkemeler, görev alanındaki yerlerde çeşitli suçların yargılamalarını yaptı. Bu mahkemelerden biri de Ankara İstiklâl Mahkemesiydi.

1920 yılında teşkil edilen Ankara İstiklâl Mahkemesi, 2 yıl kadar görev yaptı. Görev yaptığı süre içinde casusluk, bozgunculuk, asker kaçakları gibi suçları cezalandırdı. İngiliz casusu Mustafa Sagir'in yargılamasını Ankara İstiklâl Mahkemesi gerçekleştirdi. Mahkeme tarafından casus olduğu kanıtlanan Mustafa Sagir'e idam cezası verildi.

Bu makalede Ankara İstiklâl Mahkemesinin ilk dönemi, Meclis zabıtları, İstiklâl mahkemelerinin Mustafa Sagir Davası kataloğu, dönemin basını ve hatıralar ekseninde ele alınmıştır.

⁵⁹ Özel, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve diğerleri*, s.409.

Kaynaklar/ References

- Aybars, Ergün. *İstiklâl Mahkemeleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1975.
- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Mete Tunçay. 4 cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.
- Diyanet İslam Ansiklopedisi. Zekeriya Türkmen. 35 cilt. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2008.
- Eryavuz, İhsan. "Millî Mücadelede, Ankara İstiklâl Mahkemesinin astığı ilk yabancı suikasdıcı", *Tarih Konuşuyor*. 1/2 (1964): 122-127
- Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi* (Makalede kullanılan sayıları dipnotlarda belirtilmiştir)
- Kılıç Ali. *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*. Der., Hulusi Turgut. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Özel, Sabahattin. *Casustur Casus Mustafa Sagir ve diğerleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (Kullanılan Zabıt Ceridelerinin tarihleri dipnotlarda belirtilmiştir)
- TBMM Arşivi, *İstiklâl Mahkemeleri Kataloğu Mustafa Sagir Dosyası*

Yazar Hakkında / About Author

Doktora Öğrencisi Cansu KARAKUŞ | Marmara Üniversitesi |

cansu_karakus19[at]hotmail.com | ORCID: 0000-0001-8241-2962

20 Temmuz 1995 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini General Refet Bele ve Bedri Rahmi İlköğretim Okulları'nda sürdürdü. Liseyi İMKB Kız Teknik Meslek Lisesi'nde okudu. 2013 yılında Marmara Üniversitesinde Tarih Bölümüne başladı. 2017 yılında mezun oldu. Aynı yıl Türkiyat Araştırmaları Enstitüsüne bağlı Türk Tarihi anabilim dalı Cumhuriyet Tarihi bilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu danışmanlığında "Hüsrev Gerede'nin Hayatı ve Faaliyetleri (1884-1962)" başlıklı tezi çalıştı. 2019 yılında mezun oldu. Tez, "Atatürk'ün İlk İnkılap Arkadaşı Hüsrev Gerede" adıyla Yeditepe Akademi Yayınları tarafından yayınlandı. Aynı yıl Millî Mücadele'de Cephe Gerisi ve İstiklâl Yolu Gençlik Sempozyumu'nda, "Millî Mücadele'de Bir Asker Binbaşı Hüsrev (Gerede) Bey" başlıklı bildiri sundu. 2021 yılında Türkiyat Araştırmaları Enstitüsüne bağlı Türk Tarihi anabilim dalı, Cumhuriyet Tarihi bilim dalında doktora eğitimine başladı. Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Bafra Sempozyumu'na "Altıncı ve Yedinci Dönem Samsun Milletvekili Süleyman Necmi Selmen'in Meclisteki Faaliyetleri" başlıklı bildiri ile katıldı. Marmara Üniversitesi İktisat Tarihi Öğrenci Sempozyumu'nda "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın Basına Yansımaları (1934-1938) başlıklı bildirisi ile yer aldı.

PhD Student Cansu KARAKUŞ | Marmara University |

cansu_karakus19[at]hotmail.com | ORCID: 0000-0001-8241-2962

She was born on July 20, 1995 in İstanbul. She continued primary education at General Refet Bele and Bedri Rahmi Primary Schools. She attended high school at İMKB Girls Technical Vocational High School. In 2013 she started studying History at Marmara University. Graduated in 2017. In the same year, she started her master's degree education at the Department of Turkish History, Department of Republican History, affiliated to the Institute of Turkish Studies. She studied her thesis titled "The Life and Activities of Hüsrev Gerede (1884-1962)" under the supervision of Prof.Dr. Süleyman Beyoğlu. Her thesis was published by Yeditepe Academy Publications under the title "Hüsrev Gerede, Atatürk's first revolution friend". In the same year, she presented a paper entitled "A Soldier in the National Struggle, Major Hüsrev (Gerede) Bey" at the Youth Symposium on the Rest of the Front and the Path of Independence in the National Struggle. In 2021, she started her doctorate education in the Department of Turkish History, Department of History of the Republic under the Institute of Turkiat Studies. She participated in the Bafra Symposium with its historical, social and cultural aspects of the Sixth and Seventh Samsun Deputy Süleyman Necmi Selmen in the Parliament. She took part in the Marmara University Economic History Student Symposium with her paper titled "Press Reflection of the First Five Year Industrial Plan (1934-1938)"